

פרשת שלח תשפ"ב

מי שבטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

הבן נפצע, למי מגיעים כספי הביטוח?

שאלה

במשפחה מסוימת נפצעו שני ילדים. הראשון ילד בן עשר, נפצע בעת ריצתו בהפסקה ב'חידר'. ועקב פציעתו, הוצרך לטיפול רפואי במשך כמה שבועות. השני היה בן שבע עשרה בעת פציעתו. הדבר קרה כאשר הלך באישון לילה במדרכה ברחוב ליד ביתו. ועקב חור שנפער במדרכה מהגשמים, הוא נתקל ונפל במלוא העוצמה, נחבל קשות, והוצרך לניתוח ולטיפול רפואי משקם במשך כמה חודשים.

אבי המשפחה שכר עורך דין שתבע עבור הילד הקטן את חברת הביטוח שמבטחת את תלמידי ה'חידר'. וכן הגיש תביעה לחברת הביטוח של העירייה המקומית, לפצותו בסכום נכבד עבור פציעת בנו הגדול. לאחר כשנה שתי התביעות אושרו, והאב קיבל מהביטוח לחשבונו את סכום הפיצוי עבור בנו הקטן. ואת כספי הבן הגדול, מכיון שבעת התשלום הוא היה מעל גיל שמונה עשרה, לכן ע"פ חוקי הביטוח הם הפקידוהו בחשבון הבנק של הבן.

כעת שואל האב: א - האם הכסף שניתן לו כפיצוי עבור נזקי בנו הקטן, שייך לו. או לבנו וא"כ הוא צריך לשמור לו את הכסף עד שיגדל?

ב - ביחס לכסף שקיבל בנו הגדול, מכיון שהוא סמוך על שולחנו, וכן מכיון שהוא שכר את העו"ד לטפל בתביעת הפיצויים, וטרח בהשגת המסמכים הנצרכים, האם יש לו חלק בכסף?

תשובה

הכסף שקיבל האב כפיצוי על נזקי בנו הקטן - שייך לאב בלבד. אולם ביחס לכסף שניתן לבנו הגדול, אם יתבע מהבן, מסתבר שמגיע לו מחצית מדמי הפיצויים או שיתפשו בו בסכום הקרוב לכך.

ביקורות

ראשית נקדים בס"ד כמה הלכות יסודיות, כדי ללבן את הנושא. כתוב במשנה בב"מ (יב.), ובדברי רבי יוחנן בגמ' שם, שמציאת הבן והבת הסמוכים על שולחן אביהם, למרות שהם גדולים - היא לאביהם. והטעם לכך הוא - משום איבה. כלומר, שחז"ל חששו שאם הם לא יתנו לאב את הרווח שקיבלו - האב יאמר להם, גם אני לא יפרנס ויזון אתכם יותר, ומעתה תדאגו לעצמכם לבד. ולכן תקנו חז"ל לטובת הילדים הסמוכים על שולחן אביהם, שהמציאות שימצאו יהיו שייכים לאב בלבד. וכך פסק גם השו"ע בחו"מ (סי' ער, ב.).

לעומת זאת מבואר בגמ' בב"ק (זפ.) שאם אדם זר חבל בבן או בבת הסמוכים על שולחן אביהם - חייב החובל לשלם לילד שנחבל את דמי החבלה, נזק, צער, ריפוי, שבת, ובושת. החיוב לתת לבן שנחבל קיים, אפילו אם הנחבל הינו ילד קטן וסמוך על שולחן אביו. אלא כל

זמן שהילד הוא קטן - החובל ישלם את הכסף לאביו כדי שישמור לו עליו עד שיגדל. וכאשר הבן יגדל - חייב אביו לתת לו אותו.

שואלת הגמ' בב"ק שם, למה במציאה הכסף שמצאו הילדים שייך לאב, ואילו לגבי דמי החבלה, הכסף שייך לבן? ומתרכת, שרווח שבא מהעולם, ולא נגרם לבן צער לגופו - האב מקפיד שיתנו לו אותו, ולכן המציאה שייכת לאב. משא"כ לגבי דמי החבלה, מכיון שהבן או הבת הצטערו בגופם מחמת החבלה - לכן אין האב מקפיד לקבלו. וביארו שם התוס' (סד"ה הכא) שאמדו חז"ל דעתו של האב, שמכיון שהאב לא נחסר מכך, ולבנו נגרם צער הגוף מחמת החבלה, ומאחר והכסף הגיע מהעולם כלומר - ממקום חיצוני - האב מוחל על הכסף לבנו.

למי שייך שכר עבודת הילדים

לאור האמור נחלקו רבותינו הראשונים והפוסקים מה הדין לגבי כסף שקיבלו הבן או הבת הסמוכים על שולחן אביהם כשכר עבור עבודתם. לדעת התוס' בב"ק שם (ד"ה וקתני) - הכסף שייך לאב. וכן פסק בשו"ת הרשב"א במיוחסות לרמב"ן (סי' קה), וכך גם הכריע הרמ"א (חו"מ סי' ער, ב.). אולם בהגהות רע"א על השו"ע שם ציין לשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' קה), ולשו"ת שיטה מקובצת (סי' לה), ולמחנה אפרים (הל' זכיה ומתנה סי' ג) שכתבו שלדעת הראב"ד, הרמב"ן, הרא"ה, והריטב"א עוד - הרווח שייך לילדים, מאחר וזה דומה לדמי חבלה, כי הם השיגו זאת בגלל שטרחו למענו בגופם, והצטערו מחמת זה.

לפיכך נקטו בשו"ת הנ"ל, שעקב מחלוקת רבותינו הראשונים - לא ניתן להוציא את הכסף ממי שמוחזק בו. ולפיכך אם הוא בידי הילדים - הכסף ישאר ברשותם.

גדר הכספים שהביטוח משלם

והנה בנידון השאלה דנן, לכאורה מכיון שהתשלום משולם ע"י גורם צדדי שאיננו החובל, כלומר - הביטוח, וביחס למציאות זו הגמ' בב"ק לא דנה. ומאחר והביטוח משלם רק בכפוף לכללים ולחוקים שקיימים אצלו, ושרק על דעת כן היתה מצידו ההתחייבות לשלם. והיות וע"פ חוקי דמי הפיצויים לבן או לבת שהינם פחות מגיל שמונה עשרה שייכים רק לאב. לכן רק האב זוכה בהם, ואין לבן הקטן כל חלק בהם אפילו כשיגדל.

לאור האמור, היסוד הזה יחול גם ביחס לכסף שקיבל בנו הגדול. כלומר, מכיון שע"פ חוקיהם אפילו שהחבלה קרתה כשהבן היה בן שבע עשרה, שאם הכסף היה משולם על ידם באותו הזמן - הוא היה ניתן לאב בלבד, מ"מ הקובע הוא גיל הנחבל בזמן התשלום. והיות ובנידון דנן בזמן התשלום הבן הינו מעל שמונה עשרה, מעיקר הדין הכסף שהביטוח משלם שייך לבן הגדול בלבד.

אולם פסק השו"ע חו"מ (סי' קפג, ו) ע"פ הגמ' בכתובות (צח:) ששליח שקיבל כסף ממשלחו לקנות סחורה, ובגלל שהמוכר היה ידידו של השליח הוסיף לו בכמות הסחורה באותו מחיר, הדין הוא שמתחלקים

אכן קרה בפועל במלחמת יהושע בן נון עם שלושים ואחד המלכים החזקים ששלטו בארץ ישראל, כמבואר בהרחבה בספר יהושע.

וזהו מה שאמרו יהושע וכלב לעם (ד, ט) "אך בה' אל תמרודו, ואתם אל תיראו את עם הארץ - כי לחמנו הם, סר צילם מעליהם - וה' אתנו אל תראום" כלומר, אע"פ שבדרך הטבע אי אפשר להילחם עמם ולנצחם, אבל מכיון שהקב"ה הוא זה שעושה את המלחמה, וכבר עתה הוא הסיר מיושבי הארץ את הכח הרוחני שמגן עליהם כמבואר שם ברש"י, ובאורה"ח, נמצא שהמלחמה עמם כבר עתה הוכרעה לטובתינו, ולכן כשניכנס לארץ - נאכל אותם כמו לחם, וללא כל מניעה או עיכוב.

סיבת מיתת המעפילים

ואכן זאת היתה הסיבה שמחמתה מתו המעפילים. שהקב"ה לא העניש את המעפילים שינגפו לפני העמלקים, והכנעניים, אלא השאיר את ניהול המלחמה כטבעו של עולם, ולא סייע ביד המעפילים לנצחם מעל הטבע. ומכיון שע"פ חוקי הטבע יושבי הארץ היו גיבורים וחזקים מהם - הם ניצחו את המעפילים והרגום. וכך אמר להם משה רבינו מראש (יד, מב-מג) "אל תעלו - כי אין ה' בקירבכם, ולא תנגפו - לפני אויביכם... ונפלתם בחרב... ולא יהיה ה' עמכם" ע"כ. דהיינו, ודאי שע"פ חוקי הטבע צודקים המרגלים שלא יכלו בני ישראל לנצחם במלחמה, כי החזק מנצח את החלש. אבל מכיון שהקב"ה הבטיח שייסעם, ומולו לא קיימת שום מגבלה של כוחות הטבע ככל שיהיו חזקים, לכן אין להם כבר עתה כל מניעה להיכנס מיידית לארץ ישראל. - כי הקב"ה הבטיחם שיבוא עמם ויסיעם במלחמה. אבל כעת מכיון שה' העניש אותם ולא יהיה עמכם במלחמה - ודאי שתנוצחו ע"י העמלקים והכנעניים שחזקים מכם.

דברי הכפירה של המרגלים

אלא שהמרגלים למרות שבשעה שנשלחו לרגל היו אנשים גדולים, וכלשון הפסוק (ג, א) "כולם אנשים, ראשי בני ישראל" אולם מסיבות שונות המובאות בזוהר הקדו', ובמדרשי חז"ל, החליטו בגלל חשבונותיהם האישיים להישאר במדבר. ולכן כפרו בקב"ה ואמרו שהגיבורים שחיים בארץ ישראל, חזקים כביכול גם מהקב"ה ר"ל, וכלשון הפסוק (ג, לא) "כי חזק הוא - ממנו", וממילא לא שייך שנוכל לכבוש את הארץ. ולפי"ז לטענתם מהי הסיבה שהקב"ה רוצה שיכנסו לארץ, למרות שודאי שימותו שם. התשובה לכך כתובה בספר דברים (א, כז) "ותרגנו באהליכם ותאמרו - בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים, לתת אותנו ביד האמורי - להשמידנו". דהיינו שטענו שה' שונא את בני ישראל, ולכן הוא מביאם לארץ ישראל, כדי שיושבי הארץ יהרגו אותם, ובכך הקב"ה יתפטר מעם ישראל.

והנה כל בר דעת, מבין את השטות הגדולה שבדבריהם. שהרי אם הקב"ה היה חפץ חלילה לכלות את בני ישראל, למה קרע להם את ים סוף, היה משאיר אותם שם והמצרים היו הורגים אותם. ואפילו אם נאמר שהמצרים לא היו הורגים אותם, אלא היו מחזירים אותם למצרים כעבדים, אם כן למה הוא נתן להם לפני כן את התורה ועשה להם את כל הניסים המופלאים שהיו במתן תורה. הרי ממילא כשיכנסו לארץ בעוד זמן קצר - הם ימותו מיד ע"י הגיבורים שישבו בה, ולא יקימו את מצוות התורה.

המשלח והשליח ברווח הנוסף. מכיון שרווח זה הגיע בזכות הכסף של המשלח, ובגלל קשריו של השליח, הם נחשבים כשותפים שווים בגרימת הרווח, וממילא הם יתחלקו בו באופן שווה. וכך היא הכרעתם של רוב רבותינו הראשונים והפוסקים כמבואר שם בסמ"ע (ס"ק יח), בש"ך (ס"ק יב), בט"ז, בנתיבות בחידושים (ס"ק יא), שכן הם מורים לנהוג הלכה ולמעשה וע"ש בט"ז.

לפיכך גם בנידון דנן, מכיון שהאב הגיש את תביעת הפיצויים לביטוח באמצעות עו"ד ששכר לשם כך מכספו, וטרח רבות בהשגת כל המסמכים הרפואיים הנדרשים, ולולא פעולתו - הבן לא היה מקבל מאומה. לכן ודאי שהאב שותף בהשגת דמי הפיצויים שהבן קיבל. ומעיקר הדין לדעת רוב הפוסקים - האב הינו שותף שווה ברווח, ולכן צריך לקבל מחצית ממנו. אולם היות והבן מוחזק בכספו, ומכיון שרש"י, והרמב"ן שהרמ"א פסק סוברים אחרת, קשה לחייב את הבן במחצית מהרווח, אע"פ שודאי מגיע לאב שכר עבודה על טירחתי הרבה, זאת בנוסף לכסף ששילם מכספו הפרטי לעו"ד והמסתעף מכך, לכן יש מקום לפשר במקצת במחצית מהרווח.

אולם מכיון שהכסף שקיבל הבן מהביטוח היה עבור הצער ונזקי גופו, והיות ואביו יודע מכך, לפיכך כל זמן שאינו תובע מבנו שיחלוק עמו בכסף זה - פטור הבן מלתת לאביו. כי יתכן שהאב מחל לו ומסכים שישאר בידו, בגלל הצער שסבל, וכסברת הגמ' לגבי דמי החבלה כשהחובל משלם אותם.

מסרים ורעיונות בפרשת השבוע

חטא המרגלים, תפילת משה, ועונשם

הרמב"ן בתחילת הפרשה (ג, ב) שואל מה היה חטאם של המרגלים כשאמרו (בפסוק כח) "אפס כי עז העם, והערים בצורות גדולות" וכו', הרי לשם כך שלחם משה לראות מי הם יושבי הארץ, ובאלו ערים הם יושבים, וכי היה עליהם לשקר בעובדות שראו? הרי גם משה אמר בספר דברים (ט, א-ב) שהגויים שיושבים בארץ ישראל גדולים וחזקים מבני ישראל, ויושבים בערים גדולות ובצורות עד השמים וע"ש.

ביאור חטאם של המרגלים

אולם חטאם היה בפרשנות, ובכפירה שלהם בקב"ה. כלומר, ודאי שהעובדות שסיפרו היו נכונות. שגרו בארץ ישראל בני הענקים מדורו של אנוש כמפורש ברש"י (ג, ד), וכן עמלקים ועוד. כך שעל פי טבעו של עולם - אין הם יכולים לנצחם, כי הם חזקים מהם וכדברי משה רבינו. אבל מכיון שהם ראו את הניסים והנפלאות שהקב"ה עשה עמם במצרים, שגם על פי דרך הטבע לא היתה להם כל אפשרות לנצח את מצרים ולצאת משם מעבדות לחרות, בגלל חוזקם הגופני, והכשפים הגדולים שהמצרים עשו. וכן לא היה שייך שיצליחו לעבור את ים סוף. והרי הם נוכחו לראות בעיניהם, שהקב"ה עשה להם ניסים מעל הטבע והושיעם - באופן ששום כח טבעי לא יכל למנוע ממנו מלעשות זאת. אם כן כך גם יהיה כשיכנסו לארץ ישראל. שהקב"ה יעשה להם ניסים מופלאים, שכל יושבי הארץ ימותו או יברחו מרצונם מארץ ישראל, וכפי שכן

שיאריך להם אפו, ויהרגם בכמות מועטת במשך כל השנים שיהיו במדבר. כך שמיתתם תיראה כטבעו של עולם, שכל אחד שנפטר היה בגיל ששים. ובנוסף לכך, לא הזכיר משה בתפילתו כאן את זכות האבות, מאחר ובני ישראל מאסו בארץ ישראל שהובטחה כמתנה לאבות. ואם יזכיר את האבות - זה עוד יקטרג עליהם, בגלל שהוציאו דיבה על המתנה היקרה שכה חשקו בה אבותינו הקדושים.

ההבדל המהותי בין חטא העגל לחטא המרגלים

אמנם כשנתבונן יותר נראה, שישנו הבדל מהותי בשורש חטאם בשני המקרים. בחטא העגל, מבואר בספר הכוזרי ובכל מפרשי התורה בשמות (לכ, ד) שהם לא כפרו באמונה בקב"ה וביכולתו. וכלשון הרמב"ן שם וז"ל: כי הם מודים - במי שאמר "אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", כי שמו הגדול - הוא המוציאם משם. אבל עברו על הלאו "לא תעשה לך אלוהים אחרים על פני". דהיינו, מלבד אמונתם בקב"ה, רצו גם כתוספת - דבר מוחשי ובעל כח עליון. ולכן כשמשה איננו, הם רצו כתחליף למשה את העגל. לפיכך מכיון שנשארו באמונתם בקב"ה וביכולתו, ביקש משה מהקב"ה שיסלח להם על חטאם, שבסך הכל היה באחד מהלאוים שבתרי"ג המצוות, וכדברי הרמב"ן שם.

בשונה מכך בחטא המרגלים - שם הם חטאו וכפרו באמונה בקב"ה ובכוחו, ואמרו שבני אדם שיושבים בארץ ישראל חזקים ממנו. כלומר, שלגיבורים אלו יש כח גדול יותר משיש לקב"ה ר"ל. והרי יסוד האמונה בה' הוא כדברי הקב"ה עצמו לנביאיו "אל מי תדמוני - ואשווה"? ואילו החוטאים טענו, שיש כח אלוהי בעולם שגדול ממנו ר"ל. נמצא שלפי טענתם - אין שום הוכחה שהקב"ה ברא את העולם, כי אולי הגיבורים שהיו בדור אנוש, וכל שכן הגיבורים המופלגים מהם, הענקים הגדולים שהיו בדור המבול, שלטענתם היו, והינם גיבורים מהקב"ה, הם אלו שבראו את העולם, וממילא גם לא צריכים לשמוע לקב"ה לקיים את מצוות התורה, אלא צריך לעשות מה שאותם הגיבורים רוצים שנעשה, כי הם הכח החזק ביותר בעולם ר"ל.

לפיכך מכיון שהם כפרו בקב"ה, שכאמור לעיל - זה משליך ישירות גם לכפירה בבריאת העולם, ולשמירת התורה ומצוותיה - לכן ודאי שאין להם שום זכות קיום, וחייבים למות. ולכן גם משה הסכים עם הקב"ה שעונשם מיתה, אולם אע"פ כן, כדי שלא יתחלל שמו של הקב"ה אם ימיתם מיד במדבר, שיאמרו המצריים ושאר אומות העולם שעשה זאת בגלל חוסר יכולתו להתמודד עם גיבורי ארץ ישראל, מסיבה זו בלבד ביקש משה מה' שינהג במידת "ארץ אפיים", ועונש המיתה ינתן להם בשלבים במשך כל שנות שהותם במדבר.

וזה כלול בדברי הקב"ה למשה בפ' שלח (ד, כ) "ויאמר ה' - סלחתי כדברייך" כלומר, סלחתי להם - אבל רק כדברייך. דהיינו, שאמיתם במשך כארבעים שנה שיהיו במדבר אבל הם יקבלו את עונש המיתה שמגיע להם. וכך גם מבואר שם בפירוש האורה"ח הקדו', והספורנו וע"ש. ולכן יום חטאם שהיה בתשעה באב - נשאר ליום פורענות לדורות עולם. ובו נחרבו שני בתי המקדש, ובו אירעו לעם ישראל במשך הדורות עוד פורענויות כגירוש יהודי ספרד ועוד, כי כאמור - לא נסלח לבני ישראל שחטאו על חטאם החמור, דלא כמו שנסלח על חטא העגל. וגם משה לא ביקש מה' שימחול להם על חטאם.

כמו כן, הרי מבואר בספר שמות (יא, ב) שהקב"ה אמר למשה שיבקש מבני ישראל בתוקף שישאלו לפני יציאתם ממצרים כלי כסף, וכלי זהב, כדי שאברהם אבינו לא יתלונן, שהקב"ה קיים את הגזרה שנאמרה לו בברית בין הבתרים בבראשית (טו, יג-טז) "ועבדום ועינו אותם" וכו', אבל את המשך הפסוק שם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" - לא קיים כמבואר שם ברש"י. ולפי"ז אם הקב"ה חייב אותם לשאול בעל כורחם מהמצרים את כלי הכסף והזהב, כדי לשמור את הבטחתו לאברהם אבינו, כל שכן שהוא יעמוד כדיבורו ויקיים מה שהבטיח לאברהם שם (פסוק טז) "ודור רביעי ישובו הנה, כי לא שלם עון האמורי עד הנה". ופירשו שם רש"י והרמב"ן, שיוצאי מצרים שהיו הדור הרביעי מאברהם - הובטח להם להיכנס לארץ, כי באותו הזמן נגמרה זכותם של האמורי להיות בארץ ישראל, ולכן יהיו האמוריים חייבים לעזוב את הארץ לטובת בני ישראל או באופן שימותו במלחמתם עם בני ישראל, או שיברחו מרצונם מהארץ כמו שעשו אותן האומות שברחו לפני כניסת יהושע לארץ ישראל. א"כ בטוח שבני ישראל יצליחו לכבוש את הארץ כשיכנסו לשם.

נמצאנו למדים, שלמרות השטות הגדולה בדברי המרגלים, שאפילו אדם שחלילה לא מאמין בה' מבין שאין בדבריהם ממש. וכל שכן שכל אנשי אותו הדור שהיו דור דעה של אנשים נבונים וחכמים, וראו בעיניהם את כל הניסים הגדולים והעל טבעיים שעשה להם הקב"ה, וששום כח שקיים בעולם לא עמד בפניו, פשיטא שגם כוחם וגבורתם של הגיבורים בארץ ישראל לא יוכל לעמוד כנגד ה'. כי הרי כל גבורתם היא רק בכפוף לכוח הטבעי שיש להם, אבל הם לא מסוגלים ע"י גבורתם לקרוע את ים סוף או להוריד מן, ולתת מים ואוכל למליוני אנשים במדבר. וודאי, שהגיבורים - לא יוכלו לעמוד מול כח עליון שיותר חזק מהטבע. והנה למרות שהדברים מוכחים בעליל, בכל זאת רוב העם למעט שבט לוי, הנשים, יהושע וכלב האמינו לדברי הכוזב והכפירה של המרגלים.

ההבדל בין תפילת משה לאחר חטא העגל, לתפילתו לאחר חטא המרגלים

לאור האמור, ניתן יותר להבין את דברי הרמב"ן, והרבינו בחיי (ד, יב-יג) שביארו את ההבדל בין תפילת משה לקב"ה לאחר חטאם בחטא העגל, לתפילתו לאחר חטא המרגלים, ונוסיף בס"ד לדבריהם ביאור נרחב, כדלהלן.

בתפילת משה לאחר חטא העגל בשמות (לכ, יא-יג) ביקש מהקב"ה שימחל לגמרי לבני ישראל על חטאם בגלל חילול ה' שיגרם אם יהרגם במדבר. וכן שיש להם את זכות אבותם: אברהם, יצחק, ויעקב, שהקב"ה נשבע לכל אחד מהם בנפרד שירבה את זרעם ככוכבי השמים, וזרעם ינחלו את הארץ. ואם יהרגם במדבר - הוא מפר בכך את שבועתו. ואכן שם שמע הקב"ה לתפילת משה - ומחל להם על חטאם כמבואר שם בפסוק יד. ובנוסף לכך עוד ציווה עליהם לעשות לו משכן כדי שישכון בתוכם - שזהו גילוי חיבה מיוחדת. וכלשון הפסוק "ועשו לי משכן - ושכנתי בתוכם". ובנוסף לכך, מכיון שיום מחילת עוונם היה ביום כיפור, לכן יום זה נקבע לדורות כיום חג, וכיום סליחה וכפרה.

משא"כ לאחר חטא המרגלים, משה לא ביקש מהקב"ה שימחל ויסלח להם על חטאם, אלא הסכים עם ה' שמגיע להם עבור חטאם החמור למות במדבר. אבל כדי שלא יהיה חילול ה' אם יהרגם כעת בבת אחת במדבר, כפי שרצה ה' לעשות, ביקש משה

ההבדל בין עם ישראל לבין הערב רב

והנה בספר שפתי חכמים [מתלמידי האר"י ז"ל] ביאר (בפרק יד, יא-יב) באופן נוסף את חטא המרגלים, והעונש שקיבלו. ובס"ד נביא את דבריו בתוספת ביאור.

כלל אמרו חז"ל, שהובא גם בפירושי הראשונים ביחס לדור המדבר. שאם כתוב בתורה עם או העם וכדומה, ולא מוזכר בני ישראל או עמי וכיו"ב, הכוונה היא לערב רב מאומות העולם שגיירם משה והוציאם ממצרים, ולא לבני ישראל צאצאי האבות הקדושים. וכך גם פירש רש"י בפ' בהעלותך (יא, א) את הפסוק "ויהי - העם - כמתאוננים" שהחוטאים היו - הערב רב. וכן בחטא העגל שכתוב בספר שמות (לב, א) "זירא - העם - כי בושש משה" הכוונה היא - לערב רב וכפי הכלי יקר שם. לפיכך גם בחטא המרגלים לאחר שעשרת המרגלים הוציאו את דיבת הארץ, הערב רב היו הראשונים שהאמינו להם, והם היו אלו שבכו בקול, וע"י כך שכנעו את בני ישראל להתנגד לעלות לארץ, עד שלבסוף גם בני ישראל נמשכו אחריהם והאמינו לכך. וכפי שכתוב (יד, א) "ותשא - כל העדה - ויתנו את קולם ויבכו" ולכן כשאמר הקב"ה למשה (יד, א) "עד אנה ינאצוני - העם הזה" וכו', כוונתו היה לערב רב בלבד שנקראו בלשון גנאי - העם הזה, ולכן לא אמר עד אנה ינאצוני העדה הזאת או בני ישראל. כלומר, גם הקב"ה הסכים שחטאם של בני ישראל היה - שנגררו אחרי הסתת הערב רב, אבל הם לא יזמו את הכפירה בה, כי במהותם הם היו ונשארו מאמינים בני מאמינים.

ומסיבה זו לא הזכיר משה בתפילתו את זכות שלושת האבות - כי הערב רב שהיו החוטאים העיקריים - לא היו מיוצאי חלציהם של האבות הקדושים.

לפיכך כלפי הערב רב, הסכים משה לדעת הקב"ה שימותו במדבר באופן השפל ביותר. שאפילו לא יובאו לקבורה, וגופתם תושלך כדומן על פני האדמה לצמיתות. ואפילו אם היו מנסים לקבורם באדמה - האדמה היתה פולטת אותם. ומוסיף שם השפתי כהן, שהם המתים שכתוב בגמ' ב"ב (עג) שראה רבה בר בר חנה שוכבים במדבר על האדמה באופן גלוי על גבם, כשפניהם למעלה שנראים צהובות ומדושנות כמו מי ששתה יין רב. כלומר, מצד אחד בגלל חטאם ושיפלותם - לא היו ראויים אפילו להיקבר באדמה, אולם מאחר והם זכו לראות את השכינה פעמיים בקריעת ים סוף, ובמתן תורה - לכן לא שלטה בהם הרימה, והפנים שראו את השכינה, נשארו צהובות ומדושנות כמו אחרי שתיית יין רב.

משא"כ ביחס לבני ישראל צאצאי האבות הקדושים - הם הובאו לקבורה כמבואר במסכת תענית (ל): ובתוס' שם בד"ה יום שבו וכו', שכל שנה בתשעה באב הם כרו במדבר קבר ולנו בתוכו באותו הלילה, ואלו שנגזר עליהם המיתה, מתו ונשארו בבור, וכנראה שהנשארים בחיים כיסו אותם, כי במיתתם - התכפר להם חטאם, ולא מגיע להם עונש נוסף, ולכן הם זכו להיקבר באדמה.

לאור האמור יובן בס"ד מחלוקת רבי עקיבא וחכמי ישראל במשנה בסנהדרין (קח). שלדעת ר"ע - לדור המדבר אין חלק לעולם הבא, ולא ידונו אותם. וראייתו מהפסוק שנאמר בפ' שלח לגבי עונשם של החוטאים בחטא המרגלים (יד, לה) "במדבר הזה יתמו - ושם

ימותו". ואילו לדעת חכמים - יש להם חלק לעוה"ב. ועליהם נאמר בתהילים (ג, ה) "אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח" וכו'. והנה ישנם שמסבירים את מחלוקתם, שר"ע אמר שבמידת הדין לא מגיע להם לחיות בעוה"ב. ואילו חכמים סוברים, שלמרות זאת במידת הרחמים הקב"ה ירחם עליהם, ולפנים משורת הדין יחיה אותם בעוה"ב.

אולם לפי פירוש השפתי כהן (וכן נראה מפירושו שם יד, לה) מבואר, שרבי עקיבא התייחס בדבריו רק לערב רב שמתו במדבר, שאכן רשעים אלו שגרמו לבני ישראל לחטוא בחטא העגל, ובחטא המרגלים, והם היו המתאוננים ועוד, שבאו מזרע הגויים - הם לא יחיו בעולם הבא. ואילו חכמים התייחסו לבני ישראל צאצאי האבות הקדושים שנקראו "חסידי כורתי בריתי", ועליהם אמר ירמיהו הנביא "כה אמר ה', זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך" וכו', ורוב עם ישראל בזמן הזה מצאצאיהם - הם ודאי יזכו לחיות בעולם הבא. ואשרי מי שיזכה לראות פניהם במהרה.

הליכות והלכות בדף היומי

יבמות קן.

הבטיחו כסף ליבם כדי שיחלוץ - ולבסוף לא נתנו לו

מבואר בגמ' ביבמות, שחליצה מוטעית - כשרה. ופירש זאת רבי יוחנן, שאם היבם אינו רוצה לחלוץ, ומבטיחים לו שיתנו לו מאתים זוז לאחר שיחלוץ, לאחר שחלץ כשמבקש את הכסף שהובטח לו, מותר לאשה או לכל מי שהבטיח ליבם לומר לו משטה אני בך, ומעולם לא התכוונתי לתת לך את הכסף. ומאחר ואתה מחויב מהתורה לחלוץ לאשה בחינם - לא מגיע לך שום תמורה כספית על כך, והחליצה כשרה למרות שלא שילמו לו את הכסף שהובטח לו. וכך גם פסק להלכה הרמ"א באהע"ז (סי' קסה, א), והשו"ע באהע"ז (סי' קסט, ג) וע"ש בבית שמואל (סי' קנב-נג) ובפ"ת שם.

וכתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' אלף רמ) שאפילו אם היבמה חייבה את עצמה ליבם מראש בקנין או בשטר לתת לו את הכסף לאחר שיחלוץ - למרות זאת היא פטורה מלשלם. מכיון שהיבם מחוייב לחלוץ בחינם, והיבמה היתה אנוסה להתחייב לו. אולם מוסיף המרדכי, שאם היבם עמד על כך שישלשו מראש את הכסף שהובטח לו בידי שלישי, וההשלשה נעשתה במעמד שלושתם כלומר בנוכחות היבמה, היבם, והשלישי - במקרה זה קנה היבם בזמן ההשלשה את הכסף בקנין, ולא שייך לטעון לו אח"כ משטה אני בך, מאחר וכבר קנה את הכסף שהושלש עבורו. והביאו הרמ"א באהע"ז (סי' קסה, ס"א), וע"ש בגר"א (סי' ק"ח).

ולפי"ז כ"ש שאם כבר נתנו ליבם את הכסף לפני החליצה - שלא יוכלו לקחתו ממנו בטענת השטאה, כי הנתנה מראש מוכיחה - שלא התכוונו לשטות בו. וזאת למרות שהיו אנוסים לתת לו, כי אחרת לא היה מוכן לחלוץ.

והנה אע"פ שניתן להאריך רבות בנידונים הדומים לכך, אבל מקוצר המקום נציין רק מראה מקום להרחבת הנושא. שו"ע, ורמ"א חו"מ (סי' רסד, ז) ובמפרשיו, ובנתיבות שם בביאורים (סי' ק"ח). רמ"א חו"מ (סי' קכט, כב), ובקצות שם (סי' ט). וברמ"א חו"מ (סי' פא, א) ובמפרשים שם כולל בקצות, ובנתיבות.

העלון יוצא לע"נ: הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה